

РОЗДІЛ 10

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.965:174

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-12/53>

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ МІЖ АДВОКАТОМ ТА КЛІЄНТОМ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗРІЗНЕННЯ ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ

CONFLICT OF INTEREST BETWEEN ADVOCATE AND CLIENT: SELECTED ASPECTS OF IDENTIFICATION, DISTINCTION AND RESOLUTION

Нітченко А.Г., к.і.н., доцент,
доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін
Національний університет «Чернігівська політехніка»
orcid.org/0000-0002-2141-8137

Кальян А.В., студентка II курсу магістратури юридичного факультету
Національний університет «Чернігівська політехніка»
orcid.org/0009-0001-2514-7055

Стаття присвячена комплексному дослідженню проблеми конфлікту інтересів між адвокатом і клієнтом як ключового чинника, що впливає на незалежність та доброчесність адвокатської діяльності. Актуальність теми зумовлена зростанням ролі адвокатури в умовах воєнного стану та потребою забезпечення високих етичних стандартів у сфері надання правничої допомоги. У роботі здійснено системний аналіз нормативно-правового регулювання конфлікту інтересів в Україні та міжнародних стандартів, що визначають підходи до його виявлення, запобігання та врегулювання.

На основі аналізу положень Конституції України, Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Правил адвокатської етики, процесуальних кодексів, а також рішень дисциплінарних палат і судової практики, встановлено, що національне регулювання має дворівневу структуру: загальні принципи визначені законодавчо, а деталізовані алгоритми поведінки адвоката – у нормативних актах адвокатського самоврядування. Особливу увагу приділено стадіям виникнення конфлікту інтересів – від прийняття доручення до завершення професійних відносин, а також механізмам його врегулювання, серед яких ключову роль відіграє інститут письмової згоди клієнта.

З'ясовано, що законодавче закріплення обов'язку адвоката повідомляти клієнта про наявність або ризик виникнення конфлікту є фундаментальним елементом етичної культури професії. Водночас чинні норми ЦПК, КАС та ГПК України лише фрагментарно регламентують наслідки конфлікту інтересів у судовому представництві, що свідчить про необхідність їх вдосконалення. Висвітлено порівняльно-правові підходи держав ЄС, США та рекомендації Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, де домінує концепція пріоритетності інтересів клієнта і презумпції наявності конфлікту у разі сумнівів.

У висновках обґрунтовано потребу в розробленні чітких процесуальних механізмів і процедур реагування на конфлікт інтересів у представництві, а також у підвищенні рівня правової культури адвокатів через постійне навчання з питань етики та професійної відповідальності. Реалізація запропонованих заходів сприятиме зміцненню незалежності адвокатури, підвищенню довіри до інституту захисту прав людини та формуванню стандартів доброчесності у правничій професії.

Ключові слова: адвокат, адвокатська діяльність, адвокатська етика, конфлікт інтересів, правнича допомога.

The article is devoted to a comprehensive study of the problem of conflict of interest between an advocate and a client as a key factor affecting the independence and integrity of legal practice. The relevance of the topic is conditioned by the growing role of the legal profession under martial law and the need to ensure high ethical standards in the provision of legal assistance. The paper offers a systematic analysis of the legal regulation of conflicts of interest in Ukraine and of international standards that define approaches to their identification, prevention, and resolution.

On the basis of an analysis of the provisions of the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine "On the Bar and Advocates' Activity", the Rules of Advocates' Ethics, procedural codes, as well as decisions of disciplinary chambers and court practice, it is established that national regulation has a two-tier structure: general principles are defined at the legislative level, while detailed behavioral algorithms for advocates are set out in the normative acts of bar self-governance. Particular attention is paid to the stages at which a conflict of interest may arise – from the acceptance of a mandate to the termination of professional relations – and to the mechanisms for its resolution, among which the institution of the client's written consent plays a key role.

It is shown that the statutory obligation of an advocate to inform the client of the existence or risk of a conflict of interest is a fundamental element of the ethical culture of the profession. At the same time, the current provisions of the Civil Procedure Code, the Code of Administrative Justice and the Commercial Procedure Code of Ukraine only fragmentarily regulate the consequences of conflicts of interest in court representation, which indicates the need for their improvement. The article highlights comparative law approaches of EU Member States and the United States, as well as the recommendations of the Code of Conduct for Lawyers in the European Community, where the concept of the primacy of the client's interests and the presumption of the existence of a conflict in cases of doubt predominates.

In its conclusions, the article substantiates the need to develop clear procedural mechanisms and procedures for responding to conflicts of interest in legal representation, as well as to enhance the legal culture of advocates through continuous training in matters of ethics and professional liability. The implementation of the proposed measures will contribute to strengthening the independence of the legal profession, increasing trust in the institution of human rights protection and shaping standards of integrity in the legal profession.

Key words: advocate, advocates' activity, legal ethics, conflict of interest, legal assistance.

Адвокатура відіграє критично важливу роль у забезпеченні дотримання прав і свобод громадян, особливо в умовах триваючої повномасштабної агресії росії проти України, що значно підвищує рівень напруги у правових відносинах. Внаслідок дії цих обставин проблема існування конфлікту інтересів між адвокатом та клієнтом (клієнтами) набуває особливої гостроти. Адвокати все частіше стикаються зі складними ситуаціями, пов'язаними із захистом прав військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб та вирішенням майнових спорів, де межа між професійним обов'язком та особистою громадянською позицією адвоката стає критично вразливою. Це вимагає від адвоката максимальної професійної неупередженості, об'єктивності та незалежності. Проте, як свідчить сучасна дисциплінарна та судова практика, існуючі механізми для виявлення конфлікту інтересів часто виявляються недостатніми для оцінки латентних (прихованих) суперечностей або конфліктів із колишніми клієнтами. Такий стан речей може підірвати довіру до адвоката через появу обґрунтованого сумніву у професійній чистоті надання правничої допомоги. З огляду на це, поглиблений аналіз правової бази та практичних аспектів врегулювання подібних колізій є необхідним для зміцнення авторитету інституту адвокатури в умовах викликів воєнного часу.

Різні аспекти конфлікту інтересів у сфері адвокатської діяльності, у своїх наукових працях досліджували такі вчені, як В. В. Заборовський, А. М. Бірюкова (зокрема, в контексті деонтологічних стандартів), К. М. Северин, О. В. Дудко (через призму професійної незалежності), С. В. Оверчук, О. В. Маленко, С. В. Бобровник та Ю. О. Кухарук та інші.

Метою статті є комплексне дослідження теоретичних та практичних засад виявлення, класифікації та подолання конфлікту інтересів в адвокатській діяльності, з особливим акцентом на специфіку правовідносин в умовах воєнного стану та аналіз сучасних підходів судової і дисциплінарної практики до розуміння незалежності адвоката.

Функціонування інституту адвокатури як фундаментального елемента правової системи передбачає неухильне дотримання стандартів незалежності та професійної етики. Статус адвоката, закріплений на конституційному рівні, вимагає від особи не лише високого рівня кваліфікації, а й здатності ідентифікувати та нівелювати зовнішні чинники, що можуть вплинути на об'єктивність надання правничої допомоги. Одним із найбільш складних викликів у цьому контексті є виникнення конфлікту інтересів.

Для глибокого розуміння природи цього явища доцільно проаналізувати його генезу: від загальнотеоретичного поняття конфлікту до його специфічного прояву в адвокатській діяльності. На нашу думку, найбільш повно сутнісні характеристики конфлікту відзначає В. В. Надьон, описуючи його як серйозні розбіжності, гостру суперечку чи зіткнення протилежних поглядів, що перешкоджають реалізації суб'єктами своїх інтересів [1, с. 92]. Логічним продовженням цього підходу є визначення саме юридичного конфлікту, під яким ми пропонуємо розуміти двосторонній стан зв'язку суб'єктів, утворений внаслідок правового протиріччя, що характеризується перешкодою чи порушенням реалізації інтересів і є безпосередньою причиною кризи суспільних відносин [2, с. 244].

Еволюція загальноюридичної категорії «конфлікт» та її адаптація до специфіки адвокатської діяльності сприяла виокремленню та законодавчому закріпленню спеціальної дефініції – «конфлікт інтересів». Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон) та ст. 9 Правил адвокатської етики, дане явище трактується як суперечність між професійними правами та обов'язками адвоката і його особистими інтересами. Наявність цієї суперечності прямо впливає на неупередженість та об'єктивність під

час виконання професійних обов'язків, а також на вчинення чи невчинення певних дій безпосередньо у процесі здійснення діяльності [3, 4].

Слід наголосити на універсальності та часовій тривалості цієї проблеми. Попри гарантовану у ст. 131-2 Конституції України незалежність адвокатури, колізія інтересів може виникнути незалежно від виду правничої допомоги (захист або представництво) та на будь-якому етапі професійної взаємодії: від стадії переддоговірних переговорів до моменту завершення виконання професійних обов'язків або навіть після реалізації умов Договору.

Аналіз нормативно-правової бази засвідчує, що регулювання конфлікту інтересів має дворівневу структуру: загальні засади визначені профільним Законом, тоді як детальні етичні алгоритми містяться у Правилах адвокатської етики. Так, ч. 1 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» декларує уникнення конфлікту інтересів як фундаментальний принцип-адвокатської діяльності. Процесуальний аспект цього принципу реалізується через обов'язок адвоката невідкладно повідомити клієнта про виникнення конфлікту інтересів (п. 3 ч. 1 ст. 21 Закону).

Крім того, Закон встановлює імперативну заборону на укладання Договору у разі наявності конфлікту інтересів. Зокрема, у п. 6 ч. 1 ст. 28 згаданого Закону йдеться про те, що адвокат, адвокатське бюро чи адвокатське об'єднання не мають права укладати Договір за умов наявності конфлікту інтересів. Зокрема, в цій же нормі вказано, що такі суб'єкти не можуть укласти Договір та зобов'язані відмовитися від виконання його умов, якщо їх виконання може певним чином суперечити інтересам як самого адвоката, так і його близьких родичів, членів сім'ї, чи інтересам адвокатського об'єднання або адвокатського бюро, учасником (засновником) яких є адвокат, а також професійним обов'язкам адвоката чи у разі наявності будь-яких інших обставин, які здатні призвести до конфлікту інтересів [3].

На відміну від лаконічних законодавчих приписів, Правила адвокатської етики пропонують більш розлоге трактування цієї категорії, описуючи деонтологічні тонкощі на різних стадіях професійних відносин. Зокрема ст. 16 Правил адвокатської етики акцентує увагу на стадії вільного вибору адвоката, зобов'язуючи останнього заздалегідь інформувати клієнта про обставини, які можуть вплинути на виникнення конфлікту інтересів.

Процес подолання конфлікту інтересів у межах Правил адвокатської етики структурно розподілений відповідно до стадій професійної діяльності адвоката. Першочергово, на стадії прийняття доручення клієнта (ст. 20 та 21 Правил адвокатської етики), адвокату заборонено приймати доручення, якщо інтереси нового клієнта об'єктивно суперечать інтересам діючого клієнта, або якщо існує ризик використання конференційної інформації, отриманої раніше. У разі, якщо такий конфлікт інтересів виявляється вже у процесі виконання доручення (ст. 34 та 35 Правил адвокатської етики), виникає необхідність застосування спеціальних механізмів його врегулювання. Важливим інструментом подолання потенційних суперечностей є інститут письмового погодження. Відповідно до ст. 9 Правил адвокатської етики, отримання такої згоди виступає своєрідним «юридичним фільтром»: за наявності письмового узгодження від усіх зацікавлених сторін, обмеження щодо одночасного представництва суперечливих інтересів не застосовується, а адвокат навіть може виступати медіатором між ними. Зазначений стандарт поширюється як на зовнішні конфлікти між різними клієнтами, так і на внутрішні колізії, коли інтереси клієнта суперечать особистим інтересам самого адвоката. Проте, за умови відсутності такої згоди клієнтів або осіб, зацікавлених у збереженні таємниці, адвокат опиняється перед імперативною вимогою розірвання Договору. У такому випадку Договір має бути припинений або з усіма сторонами, або з тією осо-

бою, чиї інтереси стали джерелом конфлікту. Варто підкреслити, що вказані обов'язки щодо усунення колізій не обмежуються часовими рамками співпраці та продовжують діяти навіть після повного виконання адвокатом умов Договору.

Стаття 39 Правил адвокатської етики деталізує застосування правил врегулювання конфлікту інтересів між адвокатом та клієнтами, що є юридичними особами. Зокрема, йдеться про повне поширення норм, котрі стосуються як фізичних осіб, так і юридичних. Якщо під час взаємодії з посадовою особою чи працівником клієнта виникає ризик конфлікту інтересів, адвокат зобов'язаний поінформувати зазначену особу про те, що він представляє інтереси юридичної особи, та роз'яснити зміст своїх професійних обов'язків у цій ситуації.

Під час дії Договору з юридичною особою адвокат зобов'язаний не укладати інші Договори з тими фізичними особами, що пов'язані з юридичною особою цивільно-правовими, трудовими, іншими подібними відносинами, а також, якщо адвокат є носієм конфіденційної інформації, котру він дізнався під час виконання умов Договору з клієнтом – юридичною особою.

Адвокат зобов'язаний не укладати Договір з клієнтом, суть доручення якого полягає у захисті таких його інтересів, які перебувають у конфлікті з інтересами юридичної особи, де раніше працював адвокат або якій він надавав правничу допомогу, за умови володіння ним конфіденційною інформацією, яку можна використати проти такої особи. Окрім суто професійної діяльності, етичні обмеження поширюються і на публічну комунікацію правника. Так, ст. 58 Правил адвокатської етики встановлює сучасний стандарт етичної поведінки в медіа-сфері, зазначаючи, що необхідність уникнення конфлікту інтересів має бути фундаментальним підґрунтям будь-якої комунікації адвоката у соціальних мережах та на веб-форумах [4].

Узагальнюючи вищевикладене, слід констатувати, що конфлікт інтересів можна виявити на різних етапах адвокатської діяльності: до, під час чи після укладення Договору. Проте на практиці найчастіше такий конфлікт актуалізується на етапі виконання умов Договору, зокрема, під час участі адвоката безпосередньо у судовому процесі.

Водночас аналіз вітчизняного законодавства дає підстави стверджувати, що врегулювання конфлікту інтересів під час представництва клієнта, тобто у господарському, адміністративному чи цивільному судочинстві відповідними кодексами передбачено лише фрагментарно. У ЦПК (ст. 60), КАС (ст. 57) та ГПК (ст. 58) міститься ідентична норма, яка лише вказує на можливість реалізації справедливої судочинства за умови відсутності конфлікту інтересів між сторонами, але жодним чином не висвітлює моменти розрізнення цього конфлікту чи механізми його врегулювання. Фактично, ці кодекси лише констатують право особи бути представником декількох учасників справи на одній стороні, якщо між ними відсутній конфлікт інтересів [5, 6, 7].

За таких умов виняткову цінність має практика Верховного Суду. Постановою Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду по справі № 818/1718/17 від 26.11.2020 було визначено, що порушення Правил адвокатської етики становить не лише дія або бездіяльність, які вже призвели до негативних наслідків, а і сама ймовірність їх настання. Тобто, підставою для реагування є ситуація, за якої можна вважати, що модифікація інтересів у кінцевому підсумку призведе до конфліктів [8].

На відміну від вищезгаданих кодексів, значно більше уваги конфлікту інтересів приділяє КПК України. У ст. 46 КПК вказано, що захиснику заборонено захищати особу чи надавати їй правничу допомогу, якщо це суперечить інтересам особи, якій він раніше надавав допомогу чи надає її зараз. У кримінальному провадженні такі обставини є імперативною підставою для самовідводу адвоката

(ч. 1, 2 ст. 80 КПК) або його відводу учасниками процесу (п. 1 ч. 2 ст. 78 КПК). Це стосується діяльності адвоката як у статусі захисника, так і представника [9].

Таким чином, відвід адвоката у кримінальному судочинстві здійснюється виключно на підставі наявності конфлікту інтересів. Тому під час планування стратегії захисту або представництва клієнта адвокат повинен заздалегідь передбачити можливість виникнення таких суперечностей на основі зібраних доказів, показань та аналізу власних взаємовідносин з учасниками справи.

Варто наголосити, що вітчизняні підходи до виявлення та реагування на конфлікт інтересів між адвокатом і клієнтом фундаментально базуються на міжнародних стандартах адвокатської діяльності. Зокрема, положення Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (п. 2.1.2, 3.2.2 та п. 3.2.3) визначають, що порада адвоката втрачає свій сенс, якщо він керується тиском зовні, корисливими інтересами чи власною вигодою. Згідно з цими нормами, адвокат зобов'язаний припинити обслуговування клієнтів у випадку виникнення суперечності між їхніми інтересами, загрози професійній незалежності, ризику порушення конфіденційності [10].

Аналогічна позиція щодо пріоритетності відсутності конфлікту інтересів (так званий, «принцип С») відображена у Хартії основних принципів європейської адвокатської професії. Цей принцип є універсальним і стосується відносин «адвокат-клієнт», так і колізій між декількома клієнтами. Рекомендація № R (2000) Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів додатково закріплює уникання таких конфліктів як імперативний професійний обов'язок.

Результати порівняльно-правового аналізу свідчать, що подібна тенденція притаманна законодавству низки європейських держав. Зокрема, деонтологічні кодекси адвокатів Нідерландів та Данії закликають до особливої обережності під час виконання умов Договору, ефективність якого прямо залежить від своєчасного усунення загрози конфлікту інтересів. Тотожні норми містяться у Кодексі поведінки італійських адвокатів та Правилах професійної діяльності адвокатів Німеччини, згідно з якими адвокату заборонено надавати правничу допомогу, якщо вона суперечить його майновим, комерційним чи іншим особистим інтересам.

Прикметним є досвід Ліхтенштейну, де у Професійних рекомендаціях адвокатської палати закріплено обов'язок обов'язок адвоката пріоритезувати інтереси клієнта над власними міркуваннями чи стосунками з колегами. При цьому важливо відрізнити особистий інтерес (прагнення корисливого результату) від професійного (досягнення вигідного для клієнта результату та отримання гонорару). Сукупність цих підходів формує у міжнародній спільноті сталу концепцію, відому як «презупція конфлікту інтересів» [2, с. 245, 246]. Слід зауважити, що у Кримінальному процесуальному кодексі Німеччини реалізація зазначеної презупції передбачена прямо: в одному провадженні захисник не може одночасно здійснювати захист кількох обвинувачених, незалежно від того, чи інкримінується їм вчинення одного злочину, чи різних правопорушень.

Аналізуючи американський досвід вирішення конфлікту інтересів між адвокатом та клієнтом, варто згадати Модельні правила професійної поведінки Американської асоціації юристів. Згідно з ними, адвокат зобов'язаний відмовитися від представництва будь-якої особи в одній справі або в тій, яка значною мірою пов'язана з нею, якщо адвокат раніше працював в установі, яка представляла інтереси клієнта, котрий виступає опонентом в межах даної справи (якщо колишній клієнт не дав своєї згоди на розголошення відповідної інформації) [11, с. 15–19].

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що незалежність адвоката, яка є прямо пропорційною рівню опору виникненню конфлікту інтересів, має бути забез-

печена на двох рівнях: внутрішньому (сукупність психологічних, морально-етичних якостей незаінтересованості адвоката у позапрофесійній реалізації) та зовнішньому (сукупність заборони втручання у правничу діяльність). Адже конфлікт інтересів може виникнути у найнеочікуваніший момент, зокрема у випадку набуття статусу адвоката колишніми державними службовцями чи мобільності адвокатів між юридичними фірмами [12, с. 155].

З метою навчитися розрізняти конфлікти інтересів від порушень незалежності адвоката та конфіденційності інформації, варто звернути увагу на різноманітність існуючих наукових класифікацій. Зокрема, В. В. Заборовський розподіляє такі конфлікти за ознакою реальності: на приховані (уявні) – ті, що можуть бути видимими лише для адвоката за умови, що ніхто з інших учасників судочинства про них не знає; та явні (реальні) – ті, що є очевидними для всіх учасників справи.

Також науковець поділяє конфлікти інтересів на первісні (мотиви політичних переконань, родинні зв'язки, віросповідання, матеріальна залежність) та опосередковані (несумісність інтересів різних клієнтів, потенційних, колишніх, поточних) [13, с. 136–137]. Окрім цього, вчений деталізує види випадків безперечної наявності конфлікту інтересів, серед яких: одночасне представництво конкурентів; участь у пов'язаних справах, що створює ризик використання таємниці; наявність родинних зв'язків з опонентами тощо [14, с. 183–184].

У свою чергу, О. В. Маленко поділяє конфлікти інтересів за джерелом виникнення на: горизонтальні (між власними інтересами клієнтів), вертикальні (між інтересами клієнта та адвоката) та змішані (поєднують ознаки горизонтальних і вертикальних конфліктів) [15, с. 125].

На нашу думку, найбільш практично орієнтовану класифікацію пропонують американські вчені, які диференціюють конфлікти інтересів за суб'єктним складом та джерелом виникнення на такі типи:

- між клієнтом та адвокатом – ситуація, що вимагає ретельної оцінки власних дружніх чи комерційних інтересів;
- між колишнім клієнтом та теперішнім – колізія, що ґрунтується на ризику виникнення суперечності між інтересами нового клієнта та зобов'язаннями адвоката перед попереднім замовником;
- між теперішніми клієнтами – ситуація передбачає необхідність уникнення побічного або одночасного представництва обох сторін в одній справі;
- у зв'язку з виконанням адвокатом зобов'язань перед третьою стороною – виникає у випадках, коли гонорар оплачує особа, чий інтерес можуть керувати діями адвоката всупереч волі клієнта. [13, с. 136–137].

Зазначені теоретичні підходи знаходять своє відображення і у вітчизняній правозастосовній практиці. Зокрема, у рішенні Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури № Х-017/2019 від 04.10.2019 було систематизовано дисциплінарну практику щодо конфлікту інтересів. До найбільш типових ситуацій, що свідчать про порушення етичних стандартів у відносинах між адвокатом і клієнтом, комісія віднесла наступні:

- Випадки, коли виконання умов Договору суперечить інтересам близького родича чи члена сім'ї адвоката, який є посадовою особою і брав (або бере) участь у конкретному провадженні.
- Ситуації, у яких адвокати, що є подружжям або ж мають інші родинні зв'язки (наприклад, батько і син, брат і сестра тощо), одночасно надають правничу допомогу протилежним сторонам, інтереси яких є суперечними.
- Обставини, за яких адвокат укладає Договір з клієнтом про надання правничої допомоги у конфлікті інтересів з юридичною особою, в якій такий адвокат раніше працював, або якій надавав послуги, внаслідок чого він став володільцем конфіденційної інформації, що може бути використана проти попереднього клієнта [16].

Слід наголосити, що будь-який з виявлених та чітко розрізнених видів конфліктів інтересів між адвокатом та клієнтом, що не був усунений у порядку, передбаченому законодавством, або не був врегульований з ініціативи клієнта, чи третіх осіб, породжує для адвоката негативні наслідки у вигляді застосування заходів дисциплінарної відповідальності. Правовою основою для цього виступають ст. 66 Правил адвокатської етики та ч. 1 ст. 33 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», які встановлюють, що за порушення деонтологічних норм адвокат може бути притягнутий до відповідальності у порядку, визначеному законодавством, актами Ради адвокатів України, Національної асоціації адвокатів України та рішеннями 3'їзду адвокатів України [3, 4].

Аналіз чинного законодавства дозволяє констатувати, що у даному контексті йдеться виключно про дисциплінарну відповідальність. Це пояснюється тим, що Кодекс України про адміністративні правопорушення не містить норм прямої дії, що стосуються деліктів адвоката у сфері професійної етики. Як наслідок, конфлікт інтересів між адвокатом та клієнтом не утворює складу адміністративного правопорушення, а кваліфікується суто як дисциплінарний проступок [17].

Враховуючи зазначену правову природу порушення, процедура притягнення до відповідальності реалізується виключно в межах дисциплінарного провадження. Суб'єктом розгляду відомостей про ознаки такого проступку є кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури за місцем розташування офісу адвоката, зазначеним у Єдиному реєстрі адвокатів України (ч. 2, 3 ст. 33 Закону).

Підставою для порушення питання про відповідальність адвоката є скарга (заява) будь-якої особи, якій відомі факти порушення принципу уникнення конфлікту інтересів. При цьому законодавець чітко розмежує наслідки такого проступку: від превентивного заходу у вигляді попередження до крайнього засобу професійного впливу – позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю.

Слід зауважити, що дисциплінарне провадження базується на принципах змагальності та об'єктивності. Скарга має ґрунтуватися на реальних відомостях про наявність ознак дисциплінарного проступку і не бути засобом тиску на адвоката у зв'язку зі здійсненням ним професійної діяльності (ст. 36 Закону) [3]. Загальний строк притягнення до дисциплінарної відповідальності у таких справах становить один рік з дня вчинення проступку.

У підсумку, за наявності підозри щодо виникнення конфлікту інтересів, клієнт має право звернутися до свого адвоката за поясненнями, надати письмовий дозвіл на розкриття відповідної інформації або ж відмовитися від послуг такого адвоката, шляхом розірвання Договору. Окрім дисциплінарного аспекту, такий клієнт має право звернутися до суду в порядку цивільного судочинства із позовною заявою про стягнення збитків (шкоди), заподіяних внаслідок неналежного виконання адвокатом умов Договору. Таким чином, правова система забезпечує дворівневий захист клієнта: через механізми професійної етики та шляхом реалізації майнової відповідальності адвоката [3, 4, 5].

Стягнення збитків у даній ситуації є, по суті, єдиним (лише майновим) способом врегулювання конфлікту, що проводиться у судовому порядку. Натомість, загальне притягнення адвоката до відповідальності здійснюється виключно у порядку застосування дисциплінарних стягнень, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Важливо підкреслити, що встановлення факту конфлікту інтересів має прями процесуальні наслідки у вигляді автоматичного відводу адвоката від виконання професійних обов'язків у конкретній справі. Це підтверджує, що інститут уникнення конфлікту інтересів є не лише етичним стандартом, а й фундаментальною умовою забезпечення прав особи на належну та неупереджену правничу допомогу.

Отже, проведене дослідження сутності та правового регулювання конфлікту інтересів в адвокатській діяльності дозволяє стверджувати, що загальне відображення цієї інституції базується на поєднанні фундаментальних засад Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» із деталізованими алгоритмами Правил адвокатської етики. Саме ці акти виступають основними джерелами норм щодо виявлення, розрізнення та врегулювання суперечностей, зокрема й через механізм притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Конфлікт інтересів між адвокатом та клієнтом слід розглядати як деструктивне явище, що спотворює мету адвокатської діяльності, спрямовуючи зусилля правника на досягнення особистих цілей замість захисту інтересів клієнта. В перспективі це девальвує суспільну повагу до професії, що набуває особливо негативного впливу в умовах воєнного стану, коли запит на безумовну етичність та професійну незалежність є критично високим.

Незважаючи на міжнародні стандарти та вітчизняні деонтологічні норми, які зобов'язують адвоката уникати конфлікту інтересів на всіх етапах співпраці, процесу-

альне законодавство України залишається фрагментарним. Якщо Кримінальний процесуальний кодекс України демонструє системну увагу до вказаної проблеми, прямо передбачаючи конфлікт інтересів як підставу для відводу або самовідводу захисника, то кодекси цивільного, адміністративного та господарського судочинства майже не містять дієвих норм щодо врегулювання подібних ситуацій у межах представництва. Це створює небезпечну правову прогалину, що обмежує можливості суду вчасно реагувати на порушення прав учасників процесу.

Задля усунення існуючих колізій та посилення захисту прав клієнтів вбачається за необхідне доповнити ЦПК, КАС та ГПК України конкретними положеннями щодо виявлення, фіксації та реалізації наслідків утворення конфлікту інтересів адвоката як представника. Запровадження спеціальної процедури відводу представника за наявності обґрунтованого сумніву у відсутності суперечливих інтересів дозволить уніфікувати процесуальну практику та забезпечити належний рівень правової визначеності, перетворюючи етичний стандарт на дієвий юридичний інструмент захисту прав і свобод людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Надьон В. В. Правова категорія «конфлікту» як підстава для захисту прав пацієнтів. *Забезпечення прав людини четвертого покоління у системі охорони здоров'я*: матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 12 квітня 2019. Ужгород, 2019. С. 90-95.
2. Заборовський В. В. Сутність конфлікту інтересів в професійній діяльності адвоката. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 3. С. 243-248.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012. № 5076-VI в редакції від 10.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#n299> (дата звернення 01.12.2025).
4. Правила адвокатської етики: акт від 09.06.2017 р. № n0001891-17 в редакції від 15.02.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (дата звернення 01.12.2025).
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. № 1618-IV в редакції від 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 02.12.2025).
6. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005. № 2747-IV в редакції від 31.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 02.12.2025).
7. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991. № 1798-XII в редакції від 31.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 02.12.2025).
8. Постанова КАС ВС по справі № № 818/1718/17 від 26.11.2020: Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93119334> (дата звернення 04.12.2025).
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI в редакції від 01.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 04.12.2025 р.).
10. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства: міжнародний акт від 01.10.1988. № 994_343 в редакції від 01.10.1988. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text (дата звернення 06.12.2025).
11. Оверчук С. В. Відвід адвоката в кримінальному процесі внаслідок конфлікту інтересів. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2018. № 1 (17). С. 1-35.
12. Заборовський В. В. Принцип уникнення конфлікту інтересів в професійній діяльності адвоката: загальні положення. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 5. С. 152-157.
13. Заборовський В. В. Деякі види конфліктів інтересів в професійній діяльності адвоката. *Modern Trends in the Development of Science and Technology*: матер. другої міжнар. наук.-практ. конф., м. Дебрецен (Угорщина), 12-13 вересня 2022. Дебрецен, 2022. С. 135-139.
14. Заборовський В. В. Можливі види конфліктів інтересів в адвокатській діяльності та критерії їх класифікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. № 73 (2). С. 182-187.
15. Маленко О. В. Принцип уникнення конфлікту інтересів при здійсненні адвокатської діяльності. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. № 4. С. 119-132.
16. Узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури щодо конфлікту інтересів: рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 04 жовтня 2019 року № X-017/2019. URL: <https://vkdko.org/14637-2/> (дата звернення 06.12.2025).
17. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 01.10.1996 р. № 8073-1-X в редакції від 01.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 06.12.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.11.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025
Дата публікації: 31.12.2025